

Posudek oponenta disertační práce

Disertační práce Mgr. Petra Hampla s názvem „Společenské implikace myrmekologie mezi Aldrovandim a Wilsonem“ byla vypracována na katedře filosofie a dějin přírodních věd pod vedením prof. RNDr. Stanislava Komárka, Dr.

Práce je věnována dějinám myrmekologie, zejména studia chování mravenců, na pozadí historie přírodních věd. Jejím cílem je zmapovat dějiny myrmekologie, vysledovat, jakým způsobem jsou mravenci užívaní jako model pro různé teologické, sociologické nebo antropologické úvahy a zachytit proměnu tohoto modelu v souvislosti se změnami společenského uspořádání. Práce proto nespadá jen do oblasti historie vědy, ale zabývá se zároveň otázkami, které se týkají její filosofie. Hlavní použitou metodou je rozbor děl autorů, kteří se nějakým způsobem věnovali mravenčímu chování.

Zvolené téma je mimořádně zajímavé a značně originální. I když je dnes výzkumu sociálních blanokřídlých ve světě věnována velká pozornost, prací zaměřených na historii myrmekologie není mnoho. Je pravda, že studium mravenců nemělo mezi entomology nikdy tolik příznivců jako např. studium motýlů či brouků. Na druhou stranu mravenci díky svému rozvinutému sociálnímu životu odedávna fascinovali nejen přírodovědce, ale i filosofy, teology a literáty, z nichž mnozí se svými příspěvky významně podíleli na formování současné myrmekologie. Autor disertace tak byl postaven před nelehký úkol shromáždit všechny relevantní zdroje a provést jejich selekci tak, aby byl rozsah práce únosný. Musel se proto omezit na zpracování přehledu vybraných osobností, jejichž přínos myrmekologii považuje za zásadní.

Disertační práce má celkem 258 stran a je rozčleněna do osmi kapitol, z nichž pět je věnováno pro myrmekologii významným postavám. Tento chronologický přehled začíná starověkem a končí pojednáním týkajícím se E. O. Wilsona. Ten je také jediným současným myrmekologem, kterého do své práce P. Hampl zahrnul, což zdůvodňuje tím, že Wilson představil zatím poslední významnou změnu pohledu na mravence.

Na základě shromážděných informací dochází P. Hampl k závěru, že myrmekologie byla od počátku své historie silně ovlivněna antropomorfiací a obecný obraz mravenců, resp. sociálního hmyzu vůbec, vždy odrážel situaci, v níž se nacházela lidská společnost. Ve starověku bylo na mravence pohlíženo jako na rolníky, kteří pracují na poli, chodí na trhy a účastní se slavností, ve středověku se stal mravenec obrazem Boží dobroty a dokonalosti Stvoření. Od novověku jsou mravenci vnímáni jako důmyslní stavitelé a řemeslníci na straně jedné, a neúprosní válečníci a otrokáři na straně druhé. V druhé polovině 20. století pak sociobiologie nahrazuje představu mravenčí nezištnosti propočtem zisků, ztrát a investic a zdůrazňuje konflikty s nimi spojené. Myrmekologie podle P. Hampla zároveň pomáhala utvářet obraz člověka, neboť z prací věnovaných mravencům byly často činěny závěry platné i pro lidskou společnost.

Vzhledem k mému profesnímu zaměření mi nepřísluší vyjadřovat se k filosofickým otázkám, jichž se práce dotýká, proto se budu věnovat problematice myrmekologie. Ve své disertační práci předkládá P. Hampl obrovské množství nesmírně zajímavých informací, sepsaných velice čtivou formou. Autorovi se tak podařilo vytvořit kvalitní a neotřelé dílo, přehledně mapující hlavní etapy vývoje myrmekologie a jejich vztahů s prostředím, z něhož vychází. V kapitolách věnovaných dějinám myrmekologie od starověku po 19. století autor podrobně analyzuje život a dílo řady osobností, jež nějakým způsobem vstoupily do historie myrmekologie a uvádí jejich myšlenky do souvislostí se společenským uspořádáním té které doby. V kapitole zaměřené na myrmekologii 20. století však musel být při výběru relevantních představitelů myrmekologie mnohem přísnější vzhledem k obrovskému nárůstu zájmu o vědecké studium mravenců. Ke způsobu prezentace některých informací z tohoto období mám několik poznámek.

V podkapitole o české myrmekologii pojednává P. Hampl celkem obsáhle o různých popularizujících autorech, u autorů odborných prací se však omezuje na pouhé jejich vyjmenování. Při tom není pravda, že by se uvedení autoři, v jejichž výčtu chybí významný myrmekolog Vladimír Šilhavý, věnovali výlučně systematické. Vlastní pozorování chování mravenců popisuje třeba Miloš Záleský (např. 1937), ale zejména Alois Mrázek (1908), který se zabývá otázkou pozorování mravenců ve formikáriích, správně zdůrazňuje nutnost odlišit pozorování učiněná v přírodě a v umělých podmínkách a dostává se kvůli tomu dokonce do sporu s Wasmannem. Co se týká Ondřeje Sekory, přes veškerou kontroverznost mu nelze upřít poněkud výlučné postavení mezi našimi popularizátory, neboť byl aktivním amatérským entomologem (viz např. Kolečka 1993) a ovlivnil vztah české veřejnosti k mravencům víc než kdo jiný. Co však v práci opravdu postrádám, je zmínka o publikaci M. Záleského (1937) Československá myrmekologie (obsahující mj. i pasáž o studiu chování mravenců), která by zde, vzhledem k zaměření disertace, neměla chybět.

V pojednání o E. O. Wilsonovi by jistě nebylo na škodu, podobně jako např. v případě A. Forela, připomenout (kromě roku narození) skutečnost, že byl vychováván v prostředí křesťanského fundamentalismu, konkrétně v rodině jižanských baptistů, což nepochybně ovlivnilo jeho pohled na svět.

A konečně, v souvislosti s myšlenkovými proudy 20. století by bylo jistě zajímavé dotknout se i dalších témat, typických zejména pro konec 20. století, např. proměn náhledu na eusocialitu a její kritéria (viz např. Choe & Crespi 1997).

Přes tyto drobné připomínky považuji předloženou práci za velmi zdařilou a ráda bych věděla, co s ní autor dále zamýšlí, zda ji hodlá publikovat a pokud ano, jakým způsobem. Závěrem konstatuji, že disertační práce Mgr. Petra Hampla jednoznačně prokazuje, že její autor má všechny předpoklady pro samostatnou tvořivou vědeckou práci. Proto práci doporučuji k obhajobě a udělení titulu „Ph.D.“.

V Jihlavě, 5.11.2014

RNDr. Klára Bezděčková, Ph.D.
Muzeum Vysočiny Jihlava
Masarykovo náměstí 57
586 01 Jihlava